

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 45

2006

With summaries

KØBENHAVN 2006

UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på papiromslaget se s. 135.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik III's bibliotek

Om titelvignetten se s. 129.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen

Redaktionsråd:

Ivan Boserup, Grethe Jacobsen, Ingrid Fischer Jonge,
Erland Kolding Nielsen, Niels Krabbe,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Papir: Munken pure 120 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob K. Meile
Tryk og indbinding: Richard Larsen Grafisk A/S

ISSN 0060-9896
ISBN 87-7023-713-1

DIGITALISERET DIGTLÆSNING
OM NOGLE MULIGHEDER I INTERNETBASERET
LITTERATURFORMIDLING MED GUSTAF MUNCH-
PETERSENS FORFATTERSKAB SOM EKSEMPEL

AF

MARTINE CARDEL GERTSEN

“Også jeg fandt snart ud af, at man ikke bare læser *Forbrydelse og straf*, eller *Der vokser et træ i Brooklyn*. Man læser en bestemt udgave, et specifikt eksemplar, der kendes på hvor glat eller ru papiret er, hvordan det lugter, på den lille rift på side 72 og en kaffering til højre på bagsiden.”¹ Sådan skriver Alberto Manguel i *Aflæsningens historie*. Tydeligvis er læseoplevelsen for ham tæt forbundet med det at holde en bog i hånden, og tanken om at læse litteratur på en computerskærm er måske ikke besnærende for mennesker, der har det ligesom ham. Men citatet siger også noget om mediets betydning i generel forstand: Det er ikke ligegyldigt, hvordan læseren bliver præsenteret for den litterære tekst. Og hvem ved – måske vil en endnu uskrevet “læsningens historie i det 21. århundrede” rumme tilsvarende henførte beskrivelser af det skærbillede, som for første gang gjorde en læser bekendt med hans eller hendes yndlingsværker. Men foreløbig er der ingen tegn på, at skærmen er ved at fortrænge bogen fra medie billedet.

Da de tekniske muligheder for forskellige former for elektronisk publicering begyndte at blive udbredte i begyndelsen af 1990'erne, forudså mange bogens snarlige død.² Især e-bogens fremkomst fik mange til at mene, at den trykte bogs dage var talte. Men som bekendt lader e-bogens afgørende gennembrud stadig vente på sig. Her betyder vanen selvfølgelig noget, men det forhold, at en bog er mere håndterlig og behageligere for øjnene end de computerskærme, vi har til rådighed i dag, er givetvis afgørende. Måske ligger en del af

¹ Alberto Manguel: *Aflæsningens historie*, 2003, s. 23.

² Se fx diskussionen hos Claire Warwick, *Electronic publishing: what difference does it make?*, *Challenge and change in the information society*, London 2003, s. 200-216.

forklaringen også i selve udtrykket "e-bog," der peger på, at man har forsøgt at kopiere det, man erstatter.³ På samme måde prøvede man med de første trykte bøger at efterligne håndskrifter, både hvad angår skrifttypen og bogens fysiske størrelse, der typisk var det store kvartformat på 30 x 40 cm. Den trykte bog slog først igennem, da man fandt ud af at udnytte de nye produktionsmuligheder til at fremstille billige bøger i bekvemme formater, der gjorde privat, individuel læsning til en reel og ny mulighed for et større publikum.⁴ Udfordringen lå dengang som nu i at udnytte det nye medies muligheder for at transcendere det gamles begrænsninger.

Et af de områder, hvor det digitale medie rummer betydelige fordele, er arkivfunktionen. Man kan lagre praktisk talt ubegrænsede datamængder, som kan gennemsøges med stor hastighed. Disse muligheder har Det Kongelige Bibliotek allerede stor erfaring med at udnytte. Man har i en årrække arbejdet med indskanning og web-publicering af ældre litteratur, især i Arkiv for Dansk Litteraturs regi.⁵ Arkivet, der rummer et tekstkorpus omfattende foreløbig 70 ældre danske forfatters værker samt en række forfatterportrætter og periodebeskrivelser, har gjort et stort udsnit af den klassiske litteratur let tilgængelig og søgbar. Tiltaget har været en publikumssucces, og arkivet har dagligt et stort antal brugere. Men det digitale medie rummer endnu flere muligheder, hvad litteraturformidlingen angår.

Ønsket om at se nærmere på nogle af dem har været baggrunden for det forsknings- og udviklingsprojekt på Det Kongelige Bibliotek, som denne artikel handler om. Projektet har haft til formål at undersøge forskellige idéer til, hvordan dansk litteratur kan formidles på internettet, sådan at mediets særlige karakteristika udnyttes. Arbejdet har konkret udmøntet sig i en prototype eller et testwebsite, hvor nogle af tankerne afprøves i praksis. Websitet eksisterer foreløbig på forsøgsbasis og er endnu ikke helt færdigtestet. Det er udarbejdet af denne artikels forfatter i samarbejde med Jacob Larsen og Sigfrid Lundberg (begge IT-konsulenter på Det Kongelige Bibliotek), der har stået for den tekniske del af processen. I det følgende vil jeg ikke komme nærmere ind på det rent IT-tekniske, men gøre rede for nogle af de indholds- og formidlingsmæssige overvejelser, der ligger bag

³ Se fx Richard J. Finneran, Preface, *The Literary Text in the Digital Age*, ed. Richard J. Finneran, Ann Arbor 1996, s. ix-xii.

⁴ Manguel 2003, s. 142-143.

⁵ Se www.adl.dk.

websitet. Jeg vil forsøge at vise, hvordan det kan understøtte litteraturformidlingen med udgangspunkt i et konkret forfatterskab.

De gymnasiale uddannelser som målgruppe

Det digitale medie gør det muligt at indbygge en betydelig fleksibilitet i en webpublikation. Derfor ville man kunne udvikle et litteraturformidlende website, der gav forskellige brugergrupper valgmuligheder, som var tilpasset deres særlige behov. I uddannelsessammenhæng kunne man fx tænke sig, at man overvejede, hvordan man med udgangspunkt i samme website bedst kunne formidle et forfatterskab til henholdsvis folkeskolen, gymnasiet og videregående uddannelser. Projektets tidsmæssige begrænsninger har imidlertid betydet, at det har været nødvendigt i første omgang at koncentrere opmærksomheden om en enkelt brugergruppe. De gymnasiale uddannelser blev valgt som fokus, fordi det er en vigtig og talstærk brugergruppe – både reelt og potentielt – når vi taler om websites med og om dansk litteratur. Inden det egentlige designarbejde begyndte, blev 18 elever og 9 dansk lærere fra de gymnasiale uddannelser derfor interviewet om deres anvendelse af og behov for dansk litteratur på nettet.⁶ Websitets udformning er blandt andet inspireret af interviewundersøgelsen, og det har været bestræbelsen at gøre det anvendeligt for denne målgruppe. Samtidig er det ambitionen, at andre brugergrupper også skal kunne få glæde af websitet.

Interviewene afdækkede en række behov og ønsker, som websitet til dels imødekommer. Alle respondenterne havde erfaring med anvendelse af nettet i danskundervisningen, og de fleste anvendte det også dagligt til andre formål. Nogle af de ting, der blev efterspurgt i forbindelse med litterære tekster på nettet, var ordforklarende noter, især til ældre tekster, som eleverne kan have svært ved at forstå på det rent sproglige niveau, samt visuelt materiale med relevans i forhold til teksterne. De fleste lærere oplevede, at eleverne var særdeles åbne over for billeder, og eleverne efterspurgt selv både billeder, film og

⁶ Der er tale om en eksplorativ interviewundersøgelsen med et idégenerende sigte, udført i foråret 2005. Det har ikke været hensigten at gøre den repræsentativ. Jeg har interviewet 9 gymnasielærere, som alle har undervist i dansk i flere år og er i alderen 36 til 60 år (5 kvinder og 4 mænd). To underviser på et handelsgymnasium, resten i det almene gymnasium. De 18 gymnasieelever (10 piger og 8 drenge) kommer fra 1. og 2.g, og både lærere og elever er fra skoler på Sjælland.

musik som illustrerende materiale og som kilder til ældre forfatter-nes samtid. Også aviskritik blev nævnt, især af lærerne. Anmeldelser bruges af og til i undervisningen, men sjældent for ældre teksters vedkommende, da det tager tid at finde frem til dem. Her ønskede flere lærere adgang til samtidig aviskritik. De var enige om, at en anmeldelse, der kan underbygge nogle pointer om en teksts reception, kan være et godt supplement i danskundervisningen. Mange, både lærere og elever, fremhævede ligeledes, at det forfatterbiografiske kan skærpe interessen og virke engagerende, selv om lærerne havde forskellige holdninger til, hvor meget det biografiske bør fylde. Men adskillige så en pædagogisk pointe i at bruge breve og manuskripter, fordi den type materiale blandt andet giver eleverne en oplevelse af, at de kommer tættere på forfatteren. Et historisk overblik nævntes også som gavnligt af både lærere og elever, og gerne sådan, at man får et indblik i samtiden, der går "på tværs" af forskellige områder af samfund, kultur og hverdagsliv. Flere lærere efterspurgte desuden muligheder for at foretage tematiske søgninger i forbindelse med tilrettelæggelse af undervisningsforløb og elevopgaver, gerne i et tekst-korpus omfattende flere forfatterskaber og perioder. I vores arbejde med at lave et testwebsite har vi dog måttet begrænse os til et enkelt forfatterskab.

Et website om Gustaf Munch-Petersens forfatterskab

jubel

jeg havde set saa meget stort og højt,
at jeg vilde løbe syngende gennem verden,
saa folk skulde vende sig om
og forstaa, hvad jeg vidste –

og jeg løb – syngende –
og folk vendte sig om,
men de forstod intet,
for der var ingen ord i min sang –
min mund fyldtes med jubel –⁷

⁷ Gustaf Munch-Petersen: *samlede skrifter*, 1, 1959, ved Torben Brostrøm, s. 28.

Sådan skrev Gustaf Munch-Petersen (1912-1938) allerede i sin debutbog, *det nøgne menneske* (1932), om nogle centrale træk og problemer ved den avantgardistiske digterrolle, han var i færd med at definere for sig selv. I "jubel" får digteren folks opmærksomhed, men de forstår ikke, hvad han vil fortælle dem, "for der var ingen ord i min sang –." Det virker selvmodsiggende, hvis man ser sangen som et billede på digte, der netop består af ord, men paradokset antyder, at deres essens er noget uudsigeligt. Idéen om, at kunstneren har indsigter, som er svært tilgængelige for andre, er en oprindeligt romantisk forestilling, der blev videreudviklet af avantgardebevægelserne i første halvdel af 1900-tallet. For avantgardekunstneren var det især en ny og anderledes fremtid, denne særlige, næsten profetiske viden drejede sig om. Som betegnelsen siger, så avantgarden sig selv som en fortrop, der skulle gå foran og vise andre vejen – ganske vist i overført betydning, nemlig gennem den æstetiske formidling af deres visioner.⁸ Men det lykkes ikke for det ekstatiske jeg i "jubel." Og det lykkedes heller ikke for Gustaf Munch-Petersen – i hvert fald ikke i hans egen korte levetid.

Mange kender ham i dag som en af dansk litteraturs "unge døde," for han faldt kun 26 år gammel som frivillig i den spanske borgerkrig.⁹ For så vidt som han så sin krigsdeltagelse som en del af en kamp for en bedre verden, kan man sige, at han sluttede sit liv som avantgardist i ordets bogstaveligste forstand.¹⁰ På det tidspunkt havde hans bøger ikke haft succes hos hverken anmeldere eller læsere, og han blev i første omgang mindst lige så kendt for sin dramatiske skæbne som for det, han havde skrevet. Men i løbet af nogle årtier fik eftertiden øjnene op for, at han med sin måde at skrive på havde været

⁸ "Avantgarde" er oprindeligt et fransk militærudtryk, der betyder "fortrop." Se Matei Calinescu: *Five Faces of Modernity. Modernism. Avant-garde. Decadence. Kitsch. Postmodernism*, Durham 1987 for en diskussion af avantgardebegrebet.

⁹ Selve begrebet "de unge døde" kan spores helt tilbage til antikken. "Quem di diligunt / Adolescens moritur" ("Den, guderne elsker, / dør ung") lyder et kendt citat fra skuespillet *Bacchides* (IV) af den romerske forfatter Plautus (254-184 fvt.). Stykket menes at være en bearbejdning af et ældre, græsk værk af Menander (342-291 fvt.). Disse tanker om tidlig død blev imidlertid først knyttet til kunstner- og ikke mindst digterrollen i romantikken, hvor de var med til understrege den unge dødes status som en udvalgt.

¹⁰ Se fx det sidste brev, Gustaf Munch-Petersen skrev til sin hustru Lisbet fra Spanien. Heri hedder det bl.a.: "hele verden er een front *for* og *imod* det dejlige liv, som mennesker kunde leve." Brev fra Gustaf Munch-Petersen til hustruen, Lisbet Munch-Petersen, Aragonfronten, 26.3.1938 (acc. 1998/69, KB).

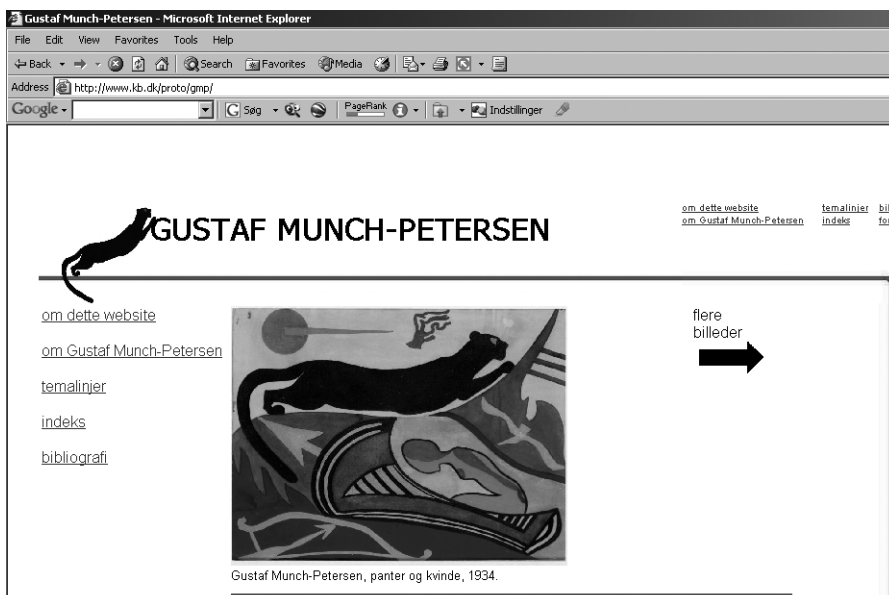
forud for de fleste af sine samtidige og kunne betragtes som en foregangsmand for den lyriske modernisme, der efterhånden var slået igennem i Danmark. Hans værk har haft betydning for flere senere lyrikere, blandt andre for Michael Strunge (1958-1986), der selv blev en af "de unge døde." Han sagde: "Den, der holder længst, tror jeg, er *Gustav* [sic!] *Munch-Petersen*, virkelig. ... [Han] ville i dag kunne falde fuldstændigt ind i billedet med det, han skriver. Det virker totalt moderne."¹¹

Men det betyder ikke, at alle Gustaf Munch-Petersens digte umiddelbart er til at forstå for nye læsere af forfatterskabet. Nutidens læsere er ganske vist vant til den modernistiske form, og flere af Gustaf Munch-Petersens tekster er – ligesom det citerede digt "jubel" – relativt enkle. Men i andre af de mere radikalt eksperimenterende digte virker billedsproget også i dag vanskeligt på de fleste. Og nogle af de konnotationer, der var oplagte for hans samtidige læsere, er mindre indlysende nu, omkring 70 år senere. Endelig er lyrik en genre, der i stigende grad opleves som svært tilgængelig, ikke mindst af yngre læsere. Ganske vist kan man sagtens få et æstetisk udbytte af et digt, man ikke helt forstår, hvis sproget er fascinerende, og hvis det uforståelige vækker ens nysgerrighed. Gode digte er netop ofte flertydige, og en del af pointen med litteratur er, at ordene aktiverer læserens egen fantasi. Man kan argumentere for, at en litterær tekst af tilstrækkelig høj kvalitet "taler for sig selv:" Hvis blot selve ordene rent funktionelt lader sig læse uden vanskeligheder, har forfatterens kreative og æstetiske indsats sikret læseoplevelsen. Og sådan forholder det sig uden tvivl også tit. Men der er en risiko for, at forståelsesbarriererne blokerer for læseoplevelsen, hvis man helt savner bud på, hvad en tekst kunne tænkes at gå ud på. Her rummer det digitale medie nogle formidlingsmæssige muligheder for at råde bod på vanskelighederne, især når vi har at gøre med korte tekster som digte, der kan læses i deres helhed direkte fra skærmen. Også den læser, der ikke oplever forståelsesproblemer, kan digitaliseringen give baggrundsinformation og grundlag for yderligere fordybelse.

Hermed være ikke sagt, at computermediet kan eliminere kernen i det specifikke problem, jeget i "jubel" giver udtryk for. Uudsigelige kunstneriske indsigter er ifølge deres natur hverken lettere eller sværere at formidle gennem skærmen end gennem en bogside. Men

¹¹ Mai Strunge: *Samtaler m.m. mellem Anne-Marie Mai og Michael Strunge*, 1. rev. udg., 1992, s. 167-168.

mediet kan hjælpe den læser, der ikke umiddelbart kan forbinde en tekst med noget, som får den til at give mening(er), og give inspiration til den læser, der gerne vil have flere perspektiver på teksten. Det digitale medie er bedre og hurtigere end en bog til at oplyse en tekst fra skiftende vinkler og sætte den ind i nye sammenhænge. Mediet byder på fordele, både når det drejer sig om at skaffe sig overblik over et forfatterskab, og når det drejer sig om forståelsen af enkelte tekster. På adressen <http://www.kb.dk/proto/gmp/> kan man besøge et testwebsite om Gustaf Munch-Petersen, hvor nogle af disse muligheder udforskes.

Figur 1: Websitets startside.

Websitet fokuserer på Gustaf Munch-Petersens skønlitterære forfatterskab, men som det fremgår af startsidens, var han også billedkunstner. Det har været oplagt at udnytte det relevante visuelle materiale, som hans malerier og tegninger udgør. Også Det Kongelige Biblioteks store samling af breve, manuskripter og andre dokumenter har været nyttig. Det begrænsede omfang af forfatterens samlede værker har gjort det lettere at håndtere forfatterskabet i forbindelse med et udviklingsprojekt af relativt kort varighed, og det har været muligt at trække på ny forskning om forfatterskabet i udarbejdelsen af websitet. Endelig indgår flere af Gustaf Munch-Petersens tekster i forvejen

jævnligt i danskundervisningen i gymnasiet. Disse forhold har været afgørende for, at valget faldt på netop denne forfatter.

Websitet om Gustaf Munch-Petersen er designet med de brugerønsker, interviewundersøgelsen blandt gymnasielærere og –elever afdækkede, in mente, men også ud fra andre overvejelser om computermediets egenart. Websitet bygger på to hovedidéer, som har til formål at bidrage på hver sin måde til læserens forståelse og fortolkning af litteraturen: For det første er en del af teksterne organiseret på en anden måde, end man normalt gør det i en bog, idet der er trukket nogle *temalinjer* på kryds og tværs igennem Gustaf Munch-Petersens samlede værk. Det giver et overblik over væsentlige emner i forfatterskabet og sætter læseren i stand til at koncentrere sin læsning om et eller flere af dem. For det andet er teksterne blevet suppleret med forskellige typer af *kontekster*; forklarende eller perspektiverende materiale i ord og billeder.

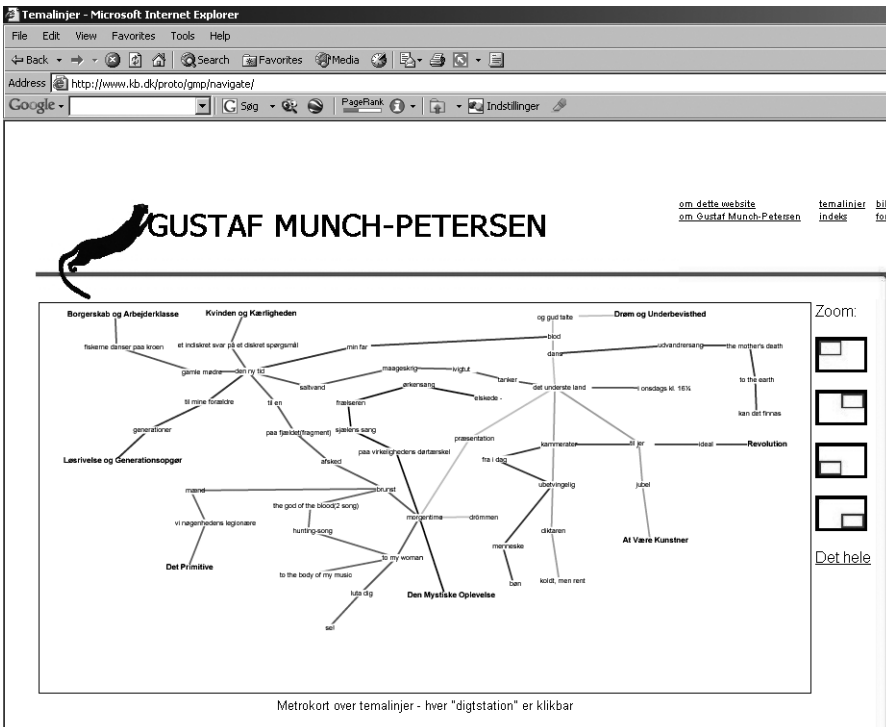
Det skal også nævnes, at man kan vælge at høre nogle af digtene læst op. Netop når det drejer sig om lyrik, er ordenes lyd vigtig for den æstetiske oplevelse og for tilegnelsen i det hele taget. Genren er i sin oprindelse tættere knyttet til lyd end til skrift – den menes at have fået sit navn efter en bestemt type digtning, som i det gamle Grækenland blev sunget til lyrespil. Efterhånden har den seriøse lyrik frigjort sig mere og mere fra musikken, men oplæsning er stadig en udbredt måde at formidle lyrik på, både i radioen og ved oplæsningsaftener med forfattere. Den private læsning af lyrik foregår til gengæld som regel i tavshed, på samme måde som læsning af prosa. Og måske er det en af årsagerne til, at mange mennesker sjældent læser lyrik. For et digts kvaliteter træder næsten altid tydeligere frem, når det læses højt. Selv når det drejer sig om moderne lyrik, der hverken rimer eller er metrisk, vil der som regel være rytmiske mønstre, gentagelser, lydmæssige ligheder mellem ord, pauseringer og lignende træk, der kan være svære at opfatte blot med øjet. Men når man selv læser digtet højt eller hører det læst af andre, kan artikuleringen både gøre digtet mere kunstnerisk interessant og mere forståeligt.¹² Og her byder den digitale teknologi på en oplagt mulighed for at understrege lyddimensionens betydning for lyrikken ved at lade læseren høre digtet. Muligheden indebærer imidlertid også en risiko for en begrænsning af det tolkningspotentiale, læseren tager med ind i sine overvejelser. En oplæsning er nemlig i sig selv en slags tolkning

¹² Se fx diskussionen hos Staffan Bergsten: *Lyrklärarens handbok*, Lund 1994, s. 19-45.

– om end sjældent en detaljeret tolkning. Men det er klart, at stemmens karakter, diktionen, tonelejet osv. kan være afgørende for den måde, digtet opfattes på, måske endda i nogle tilfælde uden at man er bevidst om det. Fx betyder det en hel del, om digtet læses af en mand eller kvinde, om tonen er højtidelig eller hverdagsagtig og om oplæseren taler en bestemt sociolekt. Af praktiske årsager har det kun kunnet lade sig gøre at sætte lyd til nogle udvalgte digte på web-sitet, men man kunne sagtens forestille sig at udvide funktionen. Især kunne det være interessant at forsyne de enkelte digte med forskellige oplæsninger, foretaget af forskellige personer. Det ville endnu mere effektivt henlede opmærksomheden på de tolkende aspekter i enhver oplæsning.

Tematisering

Vi har defineret 8 temaer eller temalinjier, der repræsenterer centrale spændingsfelter i Gustaf Munch-Petersens forfatterskab:

Figur 2: Oversigt over temalinjier.

Løsrivelse og generationsopgør
Kvinden og kærligheden
Borgerskab og arbejderklasse
Revolution
At være kunstner
Det primitive
Drøm og underbevidsthed
Den mystiske oplevelse

Tematiseringen er anskueliggjort grafisk i et skærbillede, der ligner et metrokort med otte toglinjer, én for hvert tema. Hvert digt er så at sige sigende en station, og hvis man klikker på digttitlen, kommer man til et skærbillede med digtet og dets kontekster. Hvis man fører cursoren hen over en temalinjes navn, får man en kort beskrivelse af idéen med temaet. Langs hver linje finder man 6-10 tekster (digte og i enkelte tilfælde korte prosastykker), som på en eller anden måde beskæftiger sig med temaet. Teksterne er placeret i kronologisk rækkefølge på den enkelte linje. Temalinjerne gennemskærer det samlede værk ad hver sin vej og gør det muligt at følge behandlingen af nogle udvalgte emner frem eller tilbage igennem forfatterskabet. De kan læses uafhængigt af hinanden, men de er samtidig mere eller mindre indbyrdes forbundne, idet flere af teksterne indgår i mere end én linje. Man kan læse temalinjerne i en hvilken som helst rækkefølge, eftersom de tidsmæssigt går på tværs gennem de samlede værker. Nogle af temaerne er ganske vist mest knyttet til bestemte faser af Gustaf Munch-Petersens forfatterskab – fx var han naturligt nok mest optaget af “Løsrivelse og generationsopgør” i de første år. Men andre af temalinjerne er sværere at afgrænse tidsmæssigt. Eksempelvis er der digte om “Revolution” i både den første og den sidste digtsamling, Gustaf Munch-Petersen skrev, selv om der undervejs sker ændringer i de forestillinger om omvæltning, man møder i digtene. Temalinjerne er også forskellige med hensyn til abstraktionsniveau – nogle af dem handler om forholdsvis håndgribelige problemstillinger, andre er centreret om idéer eller indre oplevelser.

En af hensigterne med temalinjerne er at give læserne en overordnet idé til tolkning af de tekster, der indgår. Og når en tekst optræder i flere forskellige temalinjer, ligger der heri en antydning af nogle af de forskellige retninger, en tolkning kunne bevæge sig i. På den måde illustrerer de krydsende temalinjer flertydigheden i de litterære tekster. Temalinjerne udspringer af forskning i Gustaf Munch-

Petersens forfatterskab, og de repræsenterer ifølge sagens natur et subjektivt bud.¹³ Man kan ikke identificere temalinjer uden – i en eller anden udstrækning – at fortolke. Alligevel vil vi pointere, at det ikke er hensigten at komme med færdigudfoldede fortolkninger og analyser på websitet. Selv om der i de fleste tilfælde ligger et detaljeret analysearbejde bag placeringen af den enkelte tekst i en bestemt temalinje, er det her udelukkende ambitionen at give læserne nogle generelle fingerpeg, der forhåbentlig kan inspirere eller udfordre deres egne fortolkninger.

De otte temalinjer er selvfølgelig ikke udtømmende. Det ville være muligt at indplacere flere af Gustaf Munch-Petersens tekster i temalinjerne, og man kunne definere flere temalinjer. En tematisering af en hvilken som helst art indebærer uvægerligt et valg og dermed en vis reduktion af kompleksiteten i det kunstneriske værk. Endelig må man gøre sig klart, at en tematisk beskæftigelse med et forfatterskab ikke indfanger alt, hvad der er interessant ved de litterære værker. Tematisering sætter ikke fokus på tekstens sprog og struktur, men i højere grad på dens indholdsside. Hermed være ikke sagt, at indhold og form ikke hænger sammen, eller at formen er uinteressant at beskæftige sig med i forhold til Gustaf Munch-Petersens forfatterskab. Det er den langtfra – her er den valgte optik blot en anden. Men det ville givetvis også være muligt at udvikle et webdesign, der udnyttede det digitale medies muligheder til belysning af formmæssige aspekter ved litterære værker.

Kontekstualisering

Vi har forsynet teksterne i temalinjerne med kontekster, for de er afgørende for tilegnelsen af en hvilken som helst tekst. For at få noget ud af at læse, må man kunne placere litteraturen i nogle sammenhænge og være i stand til at trække på forskellige typer af sproglig, social eller kulturel viden. Det er umuligt at forstå en tekst på en fuldstændigt forudsætningsløs måde; på det helt grundlæggende plan betjener en læser sig fx “automatisk” af sit kendskab til det sprog, en tekst er skrevet på – en sproglig kontekst, der er forbundet med en

¹³ Websitets indhold baserer sig især på arbejde med forfatterskabet i forbindelse med en doktorafhandling forsvaret ved Lunds Universitet: Martine Cardel Gertsen: *Gustafs ansigter – selvfremstilling i Gustaf Munch-Petersens forfatterskab*, Göteborg og Stockholm 2003.

brede kulturel kontekst. Når man som læser præsenteres for en tekst, vil man uvægerligt forsøge at aktualisere relevante kontekster. Som regel vil man være i stand til at fremkomme med et spontant bud på en første tolkning på basis af de kontekster, man – mere eller mindre bevidst – allerede har i hovedet. Og det gælder selvfølgelig også Gustaf Munch-Petersens tekster. Men ofte har man udbytte af blive præsenteret for flere kontekster, ikke mindst hvis man har begrænset kendskab til den tid og den tankeverden, der dannede baggrund for tekstens tilblivelse. På websitet kan man i tilknytning til de enkelte tekster vælge at få forskellige typer af uddybende eller perspektiverende materiale frem på skærmen. Der er ikke tale om forklaringer eller analyser, men om materiale, der forhåbentlig kan understøtte – eller måske stille spørgsmålstejn ved – brugerens egen fortolkning af teksten.

Kontekstbegrebet bruges på forskellige områder inden for humaniora og samfundsvidenskab. Det er efterhånden også blevet en del af mange menneskers dagligsprog, hvor ordet typisk anvendes som et synonym for "sammenhæng." Ordet kontekst stammer fra det latinske "contextus," som er dannet af forstavelsen "con," der betyder "med" eller "sammen med," og perfektum participium af verbet "texere:" "at væve."¹⁴ Når ordet anvendes inden for litteraturvidenskaben, kan man for det første tale om en intern kontekst. Det er den, fortolkeren anvender, når han eller hun sammenholder forskellige dele af en tekst eller sætter en del i forhold til helheden for at forstå den. Her er der altså tale om en "sammenvævning" af forskellige elementer, men inden for rammerne af tekstens æstetiske helhed.¹⁵ Det lader sig næppe gøre at læse en tekst uden at gøre brug af den interne kontekst, og efterkrigstidens nykritikere mente ligefrem, at denne kontekst burde være enerådende. Også senere lingvistisk, strukturalistisk og poststrukturalistisk inspirerede teoretiske retninger har lagt hovedvægten på den værkinterne kontekst. For det andet kan kontekst betegne noget uden for den litterære tekst, som fortolkeren vælger at "sammevæve" med den for at skabe og uddybe værkets betydning. Det kan fx være det sociale og kulturelle miljø, teksten er blevet til i, forfatterbiografien eller andre litterære tekster, der kan bidrage til

¹⁴ Karl Hårbøl, Jørgen Schnack og Henning Spang-Hanssen: *Fremmedordbog*, 2. udgave, 2. oplag, 1999, s. 529.

¹⁵ Se fx Anders Palm: *Kontext, Tolv begrepp inom de estetiska vetenskaperna*, red. Hans-Olof Boström, Stockholm 2000, s. 261-281.

forståelsen. Disse kontekster kaldes af og til eksterne, da de ikke er en del af værket. Det er i den betydning, kontekstbegræbet anvendes i websitet om Gustaf Munch-Petersen, selv om man for så vidt også godt kan betragte tematiseringen som en form for intern kontekstualisering af enkelte tekster i forhold til forfatterens samlede værk.

Mængden af potentielle kontekster for tolkning af en given litterær tekst – som fx et digt af Gustaf Munch-Petersen – er i princippet ikke blot næsten uendelig, den er også en foranderlig størrelse, der udvikler og flytter sig hele tiden. Litteraturvidenskabelige teorier giver ofte en eller flere typer af kontekst forrang frem for andre – marxistisk litteraturteori lægger hovedvægten på klasseforhold, nogle psykoanalytisk inspirerede litteraturforskere beskæftiger sig især med forfatterbiografien, receptionsteorien er optaget af læseren osv. Gennem mange år har diskussionerne om forskellige konteksters berettigelse og relevans bølget frem og tilbage, og flere og flere mulige kontekster har vist sig på den litteraturvidenskabelige arena. Der er imidlertid ikke tegn på, at en enkelt konteksttype vil vinde endelig dominans. Tværtimod har den øgede bevidsthed om kompleksiteten i litteraturen og i tolkningsprocesserne gjort det vanskeligt at argumentere for, at én bestemt teoritilgang eller analysemetode og én bestemt privilegeret kontekst alene kan levere grundlaget for en endegyldig og enerådende tolkning af en litterær tekst.¹⁶

De kontekster, der er medtaget i websitet, er – ligesom tematiseringen – nødvendigvis udtryk for et subjektivt valg. Det er foretaget ud fra en overordnet hermeneutisk tilgang og ud fra en hovedinteresse i at anskueliggøre de litterære teksters betydningspotentiale. Derudover er der ikke taget udgangspunkt i en specifik litteraturteori, snarere i en pragmatisk vurdering af, hvad der kan bidrage til læserens forståelse og oplevelse af den litterære tekst. Udvalget er naturligvis også begrænset af, hvilket materiale, der har været til rådighed med hensyn til copyright-restriktioner og andre praktiske betingelser. Ved at læserne bliver præsenteret for nogle bestemte kontekster, tilbydes de nogle retningspile, der måske kan være med til at skærpe deres interesse for teksterne og bidrage til deres egne forståelser af dem. Forhåbentlig virker de ikke begrænsende, men tværtimod inspirerende. Hensigten er, at læserne skal gå i dialog med konteksterne – at det subjektive udvalg så at sige bliver intersubjektivt. Det er ikke

¹⁶ Se fx *Litteraturens tilgange – metodiske angrebsvinkler*, red. Johannes Fibiger, Gerd Lütken og Niels Mølgaard, 2001; Palm 2000, s. 261-281.

et problem, hvis det ikke er alle læsere, der finder alle kontekster brugbare – måske tværtimod, hvis uenighed i den henseende kan anspore nogle til at finde frem til andre kontekster, der kan uddybe deres egen forståelse. I det følgende skal det demonstreres, hvordan websitets tematisering og kontekstualisering kan bidrage til læsningen af noget af det, Gustaf Munch-Petersen skrev.

Temalinjen “Kvinden og kærligheden”

Lad os først prøve at se nærmere på forløbet i en af temalinjerne med nogle punktnedslag i digte og kontekster. Man kan starte sin digtlæsning hvor som helst, men hvis man følger en temalinje fra begyndelsen, kan man se bevægelsen i den måde, Gustaf Munch-Petersen behandler et bestemt tema på, fx “Kvinden og kærligheden.” Det digt, der indleder temalinjen, lyder sådan:

et indiskret svar paa et diskret spørgsmaal¹⁷

du siger	var du.
jeg sagde	du var eet
du spørger	med dig sæl
jeg svarer	og med mig, –
jeg drømte	du luktede
om natten	himmelsk
langt nede	af aande
langt borte	og sved.
fra dig. –	du bed mig
i sengen	paa næsen
jeg drømte	men dejligt
jeg troede	det lød.
vi sammen	som paa skyer
om natten	vi laa jo
i pyjamas	vi var kun
var jeg. –	hvad andet
[i] ingenting?	men sammen,

¹⁷ Udateret, upubliceret manuskript af Gustaf Munch-Petersen, papirer vedr. Gustaf Munch-Petersen (acc. 1999/14, KB).

vi svømmede	saa steg du
rundt i	saa faldt jeg
hinanden.	fra himlen
saa faldt vi	og endte
faldt hurtigt	i sengen
vi to.	paa jorden
i vanvidet op.	langt borte fra dig

Digtet er et af Gustaf Munch-Petersens allerførste, og det blev ikke publiceret, hverken i de bøger, der udkom i hans levetid, eller i hans *samlede skrifter* fra 1959.¹⁸ Manuskriptet, som man kan se på websitet, findes blandt en samling papirer, forfatterens første kæreste testamenterede til Det Kongelige Bibliotek.¹⁹ Digtet har et humoristisk præg, og forholdet til kvinden skildres som relativt ukompliceret. Det er et kærlighedsdigt, men samtidig en moderne variation over det romantiske tema om kærligheden til kvinden, der fører til himmels, for i digtet fører den også ned på jorden igen. Tanken om en transcenderende kærlighedsoplevelse skal næppe tages helt alvorligt, for digtets gennemgående tone er let og ligefrem. Samme år som Gustaf Munch-Petersen skrev digtet, lavede han en tegning af to tæt sammenslyngende aber, som han forsynede med påskriften "Den himmelske elskov paa jorden."²⁰ Tegningen, som kan ses på websitet som kontekst til digtet, tyder på en vis ironisk distance til idéen. Temalinjens næste digt, "den ny tid," behandler kærligheden ud fra et mere overordnet samfundsmæssigt perspektiv, og taler for et friere syn på seksualiteten end det, 1930'ernes borgerlige normer foreskrev.

I temalinjens tredje digt, som blev trykt første gang i *det nøgne menneske* (1932), er den personlige synsvinkel tilbage. I "til en" (se figur 3) der ligesom de to foregående digte hører til tidligt i forfatterskabet, er tonen mere alvorlig, og elskerrollen er blevet problematisk. Digtet volder næppe de store forståelsesproblemer: Her taler en mand, der føler sig truet af en kvindes kærlighed og ønsker at gøre sig fri af den. Som titlen viser, er de tre strofer direkte rettet til hende. Første vers "– dig *tør* jeg ikke elske –" (min kursiv) udtrykker mandens

¹⁸ Gustaf Munch-Petersen: *samlede skrifter*, 1-2, 1959, ved Torben Brostrøm.

¹⁹ Papirer vedr. Gustaf Munch-Petersen (acc. 1999/14, KB).

²⁰ Tegningens titel er uden tvivl inspireret af Jens August Schades roman af samme navn, der også udkom i 1931. Jens August Schade: *Den himmelske Elskov paa Jorden*, 1931.

The screenshot shows a Microsoft Internet Explorer browser window displaying a website about Gustaf Munch-Petersen. The browser's address bar shows the URL: <http://www.kb.dk/proto/gmp/text/gmp/111/43/>. The website features a black silhouette of a leaping cat above the name "GUSTAF MUNCH-PETERSEN". Navigation links include "om dette website", "om Gustaf Munch-Petersen", "temaer", "bibli", "indeks", and "forbi". The main content area is titled "til en" and contains the following text:

til en

- dig tør jeg ikke elske -
din store blødfavnende kærlighed
lægger sig som olie
paa min ungdoms urolige hav -

- mens jeg endnu beruset sover
mellem dine vuggende lemmer,
tømmer du legende
mit koger for pile -

- dig vil jeg ikke elske -
jeg vil se solen gennem brydende søer -
- til de haarde toner fra min bues streng
vil jeg gaa ud at jage livet -

det nøgne menneske, 1932

On the right side of the page, there is a "Samtid" (Contemporary) section with a timeline from 1929 to 1935. The text in this section reads:

Den internationale økonomiske depression når sit højdepunkt, og verdenshandelen er næsten gået i stå. Arbejdsløsheden toppe i Danmark, hvor i gennemsnit hver tredje arbejder er uden beskæftigelse.

I København og andre byer er der flere voldelige sammenstød mellem politi og demonstranter. Der er også gentagne gadekampe mellem Konservativ Ungdom og ungdomskommunerne, selv om Stainings socialdemokratisk ledede regering forsøger at opretholde ro og orden.

Figur 3: Gustaf Munch-Petersens digt "til en."

angst for kvinden, eller rettere sagt – for det, forholdet til hende gør ved ham. Derfor må han afslutte det. Virkningen af kvindens kærlighed illustreres i strofens sidste vers ved et let omskrivning af den konventionelle metaforiske talemåde: "at gyde olie på rørte vande." Udtrykket anvendes typisk om forsøg på at dæmpe stridende parters ophidsede gemytter. Det, der her bliver hæmmet i sin udfoldelse, er jegets "ungdoms urolige hav."²¹ Betydningen er ligetil: Kvindens kærlighed hindrer manden i at leve livet fuldt ud med hele den intensitet og oprørskhed, det indebærer. Han ønsker netop ikke, at det "uroelige hav" skal bringes til ro. Ordet "ungdom" indikerer, at hans unge alder er en medvirkende årsag til, at han ikke kan lade det ske – det er for tidligt.

²¹ Havet er et almindeligt billede på dybtliggende, utæmmelig livskraft, som Gustaf Munch-Petersen anvender flere steder, fx i "havnen" og "maageskrig," Munch-Petersen, 1, 1959, s. 20 og s. 133.

I digtets midterste strofe uddybes kvindens næsten lammende virkning. Hendes lemmer er "vuggende" – en beskrivelse, der sammen med karakteristikken af hendes kærlighed som "blødtfavnende" i første strofe leder tankerne i retning af en mor, der vugger sit spædbarn til ro. Implikationen er, at manden ikke blot bliver rolig, men også hjælpeløs og svag. Relationen indebærer en form for regression til et overstået, barnligt stadium i hans liv. Han sover "beruset," idet hans intellekt, vilje og selvstændighed er sat ud af kraft. Kærligheden gør imidlertid ikke kvinden ude af stand til at handle, tværtimod. Mens manden ligger ubevidst hen, tømmer hun – med en metafor hentet fra traditionelle mandeverdener, krigen og jagten – "hans kogger for pile." Hun gør ham forsvarsløs og ukampdygtig, ude af stand til at ramme eller nå sine mål. Der er altså en markant modsætning mellem de elskendes interesser. I sidste strofe er manden vågnet op fra sin rus og sætter sin vilje igennem. Angsten er afløst af beslutsomhed – nu hedder det "– dig *vil* jeg ikke elske –" (min kursiv). Manden kræver sin frihed til at "jage livet" – at leve livet fuldt ud og i overensstemmelse med sine egne idéer og idealer. Hans "bues streng" er en del af jagtmetaforikken: Det er den bue, hvorfra han afskyder sine pile. Jagten er et billede på mandens ægte livsudfoldelse, og man kan forestille sig, at den for jegets vedkommende er forbundet med kunstnerisk aktivitet. Derfor kan buestrengen samtidig forstås som en henvisning til digtekunstens lyre. Den giver i hvert fald "toner" fra sig, og de er "haarde" – i kontrast til kvindens "blødtfavnende kærlighed."

I forbindelse med et ret let tilgængeligt digt som dette er konteksternes rolle ikke så meget at bidrage til den umiddelbare forståelse som at bidrage til perspektivering – i dette tilfælde biografisk, ideologisk og billedkunstnerisk. En af konteksterne kan således give oplysninger om, hvordan digtet blev til. Et af de links, man kan vælge, er nemlig sider fra en kladdebog, som manuskriptet til digtet i december 1931 blev skrevet ind i. Bogen fungerede som dagbog for Gustaf Munch-Petersens første kæreste, Lisbeth Wesche, og det var hende, digtet oprindeligt blev skrevet til.²² Ligesom de andre håndskrevne dokumenter, der er anvendt på websitet, kan de ses både som indskannede originaldokumenter og i transskription af hensyn til læservenligheden. Da den 19-årige Gustaf Munch-Petersen skrev digtet til

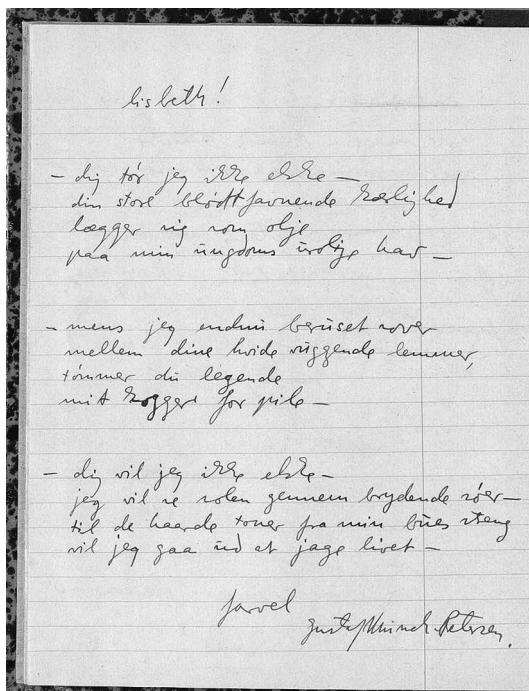
²² Kladdebog med indskrifter af Lisbeth Wesche og Gustaf Munch-Petersen, papirer vedr. Gustaf Munch-Petersen (acc. 1999/14, KB).

den 3 år ældre Lisbeth Wesche, havde de to været sammen i næsten et år. I december 1931 begyndte hun at skrive i kladdebogen om de problemer, hun oplevede i relationen.

Her kan man læse, at Lisbeth Wesche følte sig svigtet og dårligt behandlet, især fordi Gustaf Munch-Petersen i stigende grad deltog i det københavnske natteliv på Brasilko og andre steder, der besøgte af kunstnere og bohemer. Hun følte sig ikke tiltrukket af den måde at leve på og var ikke med – måske blev hun heller ikke inviteret. Gustaf Munch-Petersen kunne ikke give hende den tryghed, hun ønskede, hvilket hun især tilskrev hans ungdom. Og han opførte sig ikke som den romantiske elsker, hun gerne ville have: “Men hvorfor ikke glæde og overraske mig med at komme herud og kysse *mig* Godnat? Nej, for den slags taabelige Romantik eksisterer ikke mere. Konstateret!!!” Lisbeth Wesche var fortvivlet og frygtede, at deres forhold nærmede sig sin afslutning: “Jeg er kun Angst for, at jeg ikke skal have Styrke nok til et Opgør – kan jeg undvære dig? Kan jeg taale at se dig eller vide, at du hver Dag drikker og morer dig med andre? Aa – du piner mig, piner mig, saa jeg krymper mig i Smerte.”

Lisbeth Wesche gav utvetydigt udtryk for, at hun på trods af deres skænderier var meget forelsket i Gustaf Munch-Petersen: “Gustaf! Jeg længes efter dig – vanvittigt vildt – ... Gustaf du skal være hos mig nu – altid... Lad dine stærke Arme knuge mig, lad mig føle dit varme Legeme og dine begærlige Læber.” Lisbeth Wesche henvendte sig direkte til Gustaf Munch-Petersen i dagbogen, der udelukkende handler om deres forhold. Det er sandsynligt, at det hele tiden var hendes hensigt at vise ham den på et tidspunkt. I hvert fald havde han læst det, hun havde skrevet, da han den 21. december 1931 skrev et langt svar ind i hendes dagbog, og han benyttede lejligheden til at slå op med hende. Det, han skrev, kan – ligesom Lisbeth Wesches forudgående indskrifter – læses i sin helhed på websitet, her skal blot citeres nogle indledende linjer: “*Lisbeth!* – efter at have læst disse blade, har jeg faaet bekræftet en del antagelser angaaende dig, din tankegang m.m.; jeg *hverken* kan ell. *vil* opfylde de krav som saa tydeligt skinner igennem hosstaaende linier! – atter engang og uigenkaldeligt sidste gang vil jeg sige dig, at mit ledende princip for ethvert forhold til ligegyldigt hvilket menneske er total mangel paa forpligtelser.” På næste side skrev han digtet, der senere blev trykt som “til en,” men som oprindeligt havde overskriften “Lisbeth!” (se figur 4).²³

²³ Desuden er der et enkelt ord, som er blevet strøget i den trykte version: I dagbogen lyder andet vers i anden strofe “mellem dine *hvide* vuggende lemmer” (min kursiv).

Figur 4:
 Manuskript af Gustaf
 Munch-Petersen.

Man bemærker udråbstegnet, der understreger intensiteten i henvendelsen. Neden under digtet skrev han "farvel" og underskrev sig med sit fulde navn "Gustaf Munch-Petersen."

Den biografiske kontekst, som "til en" blev skrevet i, tydeliggør digtets karakter af protest mod krav og forpligtelser i et kærlighedsforhold. Lisbeth Wesche forventede "Romantik" fra sin kæreste og var såret over, at han lagde afstand til begrebet. På nogle sider, hun flere år senere skrev i dagbogen, og i den omfattende korrespondance, hun havde med Gustaf Munch-Petersens mor efter hans død, gav hun i omtalen af forholdet fortsat udtryk for en udpræget romantisk kærlighedsopfattelse.²⁴ Gustaf Munch-Petersen, derimod, forsøgte lægge sådanne forestillinger og de hæmmende bånd, de for ham at se indbar, bag sig. Da han slog op, var den begrundelse, han skrev i Lisbeth Wesches dagbog, heller ikke, at hun ikke var "den rette" for ham.

²⁴ Kladderbog med indskrifter af Lisbeth Wesche og Gustaf Munch-Petersen, papirer vedr. Gustaf Munch-Petersen (acc. 1999/14, KB) og fx brev fra Lisbeth Bønding til Valfrid Palmgren Munch-Petersen, 14.4. 1946, papirer vedr. Gustaf Munch-Petersen (Tilg. 436, KB).

Tværtimod erklærede han med demonstrativ – om end muligvis påtaget – nøgternhed, at han havde gjort op med sig selv, hvad hun kunne give ham, og “facit er blevet negativt.” Som en del af baggrunden for såvel digtet som for de to unges personlige uoverensstemmelser kan man her skelne konturerne af en mere principiel konflikt, der har at gøre med forskellige idealer om forholdet mellem mand og kvinde. Og denne konflikt kan en anden af konteksterne på websiden perspektivere. Det drejer sig om et citat fra en væsentligt ældre litterær tekst, nemlig Christian Winthers digtcyklus med den næsten identiske titel *Til Een* (første gang udgivet 1841-51):

Jeg holder af Dig – Dig alene
 Blandt Alt, hvad ellers man kan mene
 Er dyrebart paa denne Jord;
 Thi vist jeg veed, og det er Sanden,
 At Du alene, ingen Anden,
 Fik vakt mit Liv til bedre Flor.

Jeg holder af Dig, thi den Smerte,
 Da Slethed i mit usle Hjerte
 Saa lang Tid dybe Rødder slog,
 Den læged Du, da med Dit Øie,
 Der ligner Himlens Blaa den høie,
 Du mig fra Mørkets Afgrund drog.

Jeg holder af Dig, som Du vandrer,
 Mens ei et Fodtrin Du forandrer
 Fra det, der bragte Dig saa vidt,
 Saa *det*, der gjør Dig selv saa yndig,
 Som Du mig gav, skjøndt jeg var syndig,
 Ved Kiærlighed blev halvt til *mit*.

Men Den, jeg ikke holder af,
 Som drukner i min Harmes Hav,
 I Selvforagtens stride Elv, –
Det er mig selv – det er mig selv!

Jeg takker Gud, at han mig gav
 En Hustru yndig, klog og brav,

Som jeg tør elske tro, til Død og Grav
Mig snart som visnet Blad vil plukke af.²⁵

Dette tekstuddrag kan fungere som en kontrast til Gustaf Munch-Petersens digt. I Winthers *Til Een* er troen på den romantiske kærlighedsopfattelses eneste udkårne det bærende. Værket er udtryk for en kvindekult, hvor kvinden står for både erotisk kærlighed og idealitet. Hun er den, der frelser manden og formidler kontakten til det åndelige og det guddommelige. Her bliver kærligheden til kvinden ikke en hindring for digterisk skaben, tværtimod er det netop herigennem, den romantiske kunstner fuldbyrdes. Det er formodentligt ikke tilfældigt, at Gustaf Munch-Petersen har valgt at kalde sit digt "til en" uden tryk på den ubestemte artikel. Det giver indtryk af, at den, digtet er henvendt til, ikke er "Een" skæbnebestemt udvalgt, men blot en blandt mange kvinder, jeget potentielt kunne have et forhold til. Den konflikt, forfatteren selv havde befundet sig i, er i digtet blevet kunstnerisk bearbejdet og omformet til en mere generel tematisering af forholdet mellem kønnene og i sidste instans af en overordnet og universel problematik: modsætningsforholdet mellem kærlighed og frihed. Da Gustaf Munch-Petersen valgte at give sit digt næsten samme titel som Christian Winthers kendte digtkreds, ekspliciterede han sin opposition mod den romantiske kærlighedsopfattelse. Den anti-romantiske holdning er først og fremmest møntet på de mere klichéprægede betydninger af ordene "romantik" og "romantisk," sådan som begreberne anvendes i forbindelse med forholdet mellem kønnene. Forfatterskabet er som sådan ikke frit for idéer, der har rod i andre aspekter af romantikken, men man møder dem især i surrealistisk eller avantgardistisk omformning (som tidligere omtalt i forbindelse med den digterrolle, der fremstilles i "jubel").

Som visuel kontekst til "til en" på websitet er anbragt et af Gustaf Munch-Petersens malerier, der forestiller en sort panter på spring over en sammenbøjet kvindeskikkelse – det samme billede, som ses på websitets forside (se figur 1). Hans produktion som billedkunstner giver et visuelt indtryk af hans kunstneriske univers, for mange af de

²⁵ Christian Winther: *Til Een*, *Poetiske Skrifter*, 1, 1927, s. 355-356. Flere andre digtere har tilsyneladende ligeledes ladet sig inspirere af Winthers digte: Sophus Claussen, "Til en," Kai Hoffman, "Til En," *Kærlighedsdigte*, red. Henning Fonsmark og Georg Rona, 1956, s. 60-61 og s. 116-117.

litterære teksters temaer genfindes alternativt udtrykt i billedmediet. Det er nærliggende at tolke billedet sådan, at det ligesom digtet tematiserer forholdet mellem mand og kvinde. I så fald repræsenterer det jagende rovdyr det maskuline element, og jagtmotivet understreges af, at der ligesom i digtet optræder en bue og nogle pile. Men mens manden i "til en" stadig kæmper for at løsrive sig fra kvindens paralyserende kærlighedsmagt, er panteren på billedet fri. Her er det snarere kvinden, der fremstår som den undertvungne – hendes kropsholdning er underdanig, og hun er tilsyneladende lukket inde i et underjordisk hulrum. Så måske viser billedet den samme konflikt, som "til en" handler om, men på et senere tidspunkt i relationens forløb.

Hvis man vælger at følge temalinjen "Kvinden og kærligheden" videre og læser flere digte, kan man se, at adskillige af dem handler om denne konflikt mellem manden, der søger sin frihed, og kvinden, der vil begrænse den. Efter "til en" følger en række digte, der på lignende vis kredser om skismaet mellem kærlighed og frihed. I de fleste ses kvinden som en modstander, der vil hæmme mandens (og kunstnerens) frihed. Konflikterne fører til brud og får følelsesmæssige omkostninger. Det drejer sig om digtene "paa fjældet," "afsked" og "brunst." Men efterhånden bliver denne synsvinkel mindre dominerende. Det næste digt i temalinjen, "morgentime," som er tydeligt surrealistisk påvirket, fremskriver en visionær forestilling om en fremtid, hvor alt gennemsyres af kærlighed og fællesskab. I denne utopi er både individualiteten og kvindens kærlighedsmagt ophævet. Til sidst i temalinjen finder man tre digte, der udtrykker sympati i forholdet mellem mand og kvinde: det engelske "to my woman," det svenske "luta dig" og endelig "se!" fra Gustaf Munch-Petersens sidste digtsamling *nitten digte* (1937). Her er den konfliktfyldte, erotiske spænding afløst af en mere harmonisk relation:

se!

se solen, solen,
 føl luften i det levende bryst,
 græsset under foden i glæde, glæde –,
 endnu lever du jo –!
 o, se, solen staar op,
 se, dit barn sover,
 – se –!

endnu lever du jo,
din kvinde glæder sig i dit hus –
– fyld dine øjne med det varme, herlige lys –,
levende broder!²⁶

På den måde illustrerer temalinjen nogle hovedpunkter af udviklingen i Gustaf Munch-Petersens digtning om “Kvinden og kærligheden” fra hans første digteriske forsøg og frem til hans sidste bog.

Digtet “det underste land”

Et af Gustaf Munch-Petersens kendteste digte er “det underste land” fra 1933, der har givet navn til en af hans bøger. I det følgende vil jeg forsøge at vise, hvordan temaliner og kontekster kan bidrage til at indkredse tekstens betydningspotentiale.

Som det fremgår både af kortet over temaliner og skærbilledet med digtet, der er vist i figur 5, indgår “det underste land” i tre temaliner: “Borgerskab og arbejderklasse,” “Drøm og underbevidsthed” samt “At være kunstner.” Temalinjernes titler, de korte beskrivelser af dem og de kontekster, der kaldes frem på websiden, kan give læseren idéer til forskellige tolkningsmuligheder, selv om det stadig er op til ham eller hende selv at udfolde analysen af digtet. I denne sammenhæng skal der imidlertid knyttes lidt flere kommentarer til “det underste land” med henblik på at vise, hvordan konteksterne kan indgå i tolkningsprocessen. Et første forsøg på at finde ud af, hvad digtet handler om, kunne lyde sådan:

De, som er født i det underste land, er særligt gunstigt stillede, når de bevæger sig omkring i verden – de har fået “stor lykke.” Men deres lykke består ikke i et fravær af smerte, for de ses ikke blot “elskende,” men også “grædende.” De føler intenst og lever livet fuldt ud på godt og ondt. Det adskiller dem fra andre og gør dem genkendelige, for “i deres hænder bærer de smaa ting/ fra det underste land –.” I sidste strofe hører vi igen om et særkende ved menneskene fra det underste land “og på indersiden af deres sjæle sidder jord/ fra det underste land –.” Vi hører også om det flydende blod, der synker “ind i det underste land” – tilsyneladende et vigtigt symbol. I tredje strofe introduceres de mennesker, “der er født oppe under himlen.” De har “smalle forsigtige fødder,” “tynde lemmer” og “lukkede årer”

²⁶ Gustaf Munch-Petersen, 2, 1959, s. 118.

det underste land (til fannie hurst), Gustaf Munch-Petersens samlede skrifter - Microsoft Internet Explorer

File Edit View Favorites Tools Help

Back Forward Stop Search Favorites Media

Address http://www.kb.dk/proto/gmp/text/gmp114/33/

Google

om dette website om Gustaf Munch-Petersen temalinier bibli indeks forsi

GUSTAF MUNCH-PETERSEN

Digtoversblik

det underste land (til fannie hurst)

Tema:

Borgerskab og Arbejderklasse
<< forrige næste >>

At Være Kunstner
<< forrige næste >>

Drem og Underbevidsthed
<< forrige næste >>

Kontekst:

Maleri: "død mand dremmer"

Interview fra "Ekstra Bladet" med Gustaf

Her digtet læst op

Samlede skrifter:

<< forrige næste >>
[indhold | saksamle]

o stor lykke
stor lykke har de faaet,
som er født i det underste land -
overalt kan i se dem
vandrende
elskende
grædende -
overalt gaar de,
men i deres hænder bærer de smaa ting
fra det underste land -

o større end alle lande
herligere
er det underste -
opad vrider jorden sig
i en spids -
og nedad
udad synker det tunge
levende blod
ind i det underste land -

smalle forsigtige fødder
og tynde lemmer
og ren er luften
over de aabne opadstigende veje -
i lukkede aarer
brænder længselen hos dem,
der er født oppe under himlen -

men o
i skulde gaa til det underste land -!
o i skulde se folket fra det underste land,
hvor blodet flyder frit mellem alle -
mænd -
kvinder -
børn -
hvor glæden og fortvivelsen og elskoven

tunge og fuldmodne
straaler i alle farver mod jorden -
o jorden er hemmelighedsfuld som en pande
i det underste land -

overalt kan i se dem
vandrende
elskende
grædende -
deres ansigter er lukkede,
og paa indersiden af deres sjæle sidder jord
fra det underste land -

det underste land, 1933

Biografi Kultur Samtid

-5 1930 1931 1932 1933 1934 1935 1936 +5

Gustaf Munch-Petersen og hans forældre bliver enige om, at han trænger til ny inspiration og tid til at tænke over sine fremtidsplaner. Derfor finansierer familien en rejse til Italien, hvor han kan få ro til at skrive, tegne og tænke. Han opholder sig i Taormina på Sicilien fra marts til maj. Se breve fra Gustaf Munch-Petersen til hans mor fra Sicilien:
5/4-1933 i [original](#) og [transskription](#)
19/4-1933 i [original](#) og [transskription](#)
30/4-1933 i [original](#) og [transskription](#)

Do kan se fremmed tilbage til Danmark, og det

Figur 5: Gustaf Munch-Petersens digt "det underste land."

og danner et modbillede til dem, der er født i “det underste land.” De er ikke i kontakt med jorden, men går ad “opadstigende veje” og længes. De har “lukkede årer” og er dermed uden for det fritflydende blods fællesskab. Disse mennesker er ukropslige, og deres liv er præget af stræben. I digtet opfordres de til at gå til det underste land “hvor blodet flyder frit mellem alle.” Dernede får følelserne frit løb og grænserne mellem mennesker er udviskede. Både de positive og negative følelser (“glæden og fortvivelsen og elskoven”) leves ud, og de beskrives som noget organisk og naturligt: frugter (“tunge og fuldmodne/ straaler i alle farver mod jorden –”). Jorden i “det underste land” er frugtbar i modsætning til den golde spids, men vi vil aldrig helt forstå, hvad den rummer, ligesom vi heller ikke kan kende det, der gemmer sig i et menneskes sind fuldt ud: “o jorden er hemmelighedsfuld som en pande/ i det underste land.” Det er indlysende at “det underste land” ikke bare er en titel, men også et omdrejningspunkt i digtets billedsprog. Placeringen i temalinjerne giver læseren nogle antydninger om tre oplagte overordnede tolkningsmuligheder. Lidt forenklet formuleret drejer det sig om at forstå digtets “underste land” som et billede på henholdsvis arbejderklassen, underbevidstheden eller kunstnerne. De følgende kontekster – i form af en ordforklaring, et maleri og et avisudklip – kan hver især underbygge en af de tre tolkningsmuligheder.

Der er knyttet ordforklaringer til navne, begreber og vanskelige eller ualmindelige gloser, som man kan forvente, en del af læserne ikke kender – med særlig tanke på gymnasie målgruppen. Gustaf Munch-Petersen skrev også digte på engelsk og svensk, og her er det naturligvis særligt påkrævet. De forklarede ord er markeret med gult. I “det underste land” er der knyttet en ordforklaring til navnet Fannie Hurst, som digtet er tilegnet. Den lyder som følger: ”Amerikansk forfatterinde, født 1889 i Ohio, død 1968 i New York. Hendes bøger var populære i 1930’erne. Hun skrev ofte om underklassens vilkår, som regel med kvindelige hovedpersoner. Deres liv skildredes i en stil, der forenede det socialrealistiske med det følelsesbetonede. Det fremgår af Gustaf Munch-Petersens breve til moren fra den periode, han arbejdede på *det underste land*, at han var begejstret for Fannie Hursts bøger. Han omtaler to romaner: *Back Street* (1931) og *Lummox* (1923), begge sørgelige historier om underklassekvinder, der bliver

udnyttet.”²⁷ Tilegnelsen til en socialrealistisk forfatter, der netop skrev om proletariatets livsbetingelser, gør det nærliggende at antage, at digtet handler om underklassen versus overklassen. Det er oplagt at forstå “det underste land” som underklassen – de mennesker, der befinder sig på bunden af samfundet, men som i digtets fremstilling lever mere umiddelbart og egentligt, hvorimod borgerskabet plages af utilfredsstillt længsel. Det forklarer placeringen af digtet i temalinen “Borgerskab og arbejderklasse.”

Figur 6: Gustaf Munch-Petersens maleri “død mand drømmer.”

Maleriet “død mand drømmer” er anbragt som kontekst til digtet, fordi det er et velegnet udgangspunkt for at diskutere “det underste land” i sammenhæng med den surrealistiske tankeverden. Det er ka-

²⁷ Gustaf Munch-Petersen omtaler Fannie Hursts *Back Street*, London and Toronto, 1931 i et brev til sin mor Valfrid Palmgren Munch-Petersen, Taormina, 13.4. 1933. I et andet brev til moren, Taormina, 5.5. 1933, roser han Fannie Hursts *Lummo*, London and Toronto, 1923 i høje toner. Papirer vedr. Gustaf Munch-Petersen (Tilg. 436, KB).

rakteristisk, at flere af de retninger, der inspirerede Gustaf Munch-Petersens digtning, træder tydeligt frem i hans billedkunst, og det gælder ikke mindst surrealismen. På billedet spirer det organiske liv, repræsenteret af en agavelignende plante, fra rodliggende blodårer, der udgår fra den døde, drømmende mands mund. Maleriet viser blod som noget livgivende og skabende, parallelt med den symbolfunktion, blodet har i digtet. "død mand drømmer" anskueliggør den surrealistiske idé om drømmenes og det underbevidstes kreative kræfter. Sådanne surrealistiske forestillinger om psyken optog forfatteren i den periode, hvor "det underste land" blev skrevet.²⁸ Det er nærliggende at læse digtet i et surrealistisk perspektiv og dermed forstå "det underste land" som et billede på underbevidstheden: drifterne, instinkterne og det kropslige, der er effektivt undertrykt hos "... dem,/ der er født oppe under himlen." De øvre lag repræsenterer i dette perspektiv jeget og overjeget, der imidlertid ikke kan tilfredsstille menneskenes længsel.²⁹ Digtet udnytter og omformer en konventionel metafor, nemlig forestillingen om, at det rationelle og intellektuelle befinder sig "højere oppe" end følelser og drifter, der er "lavere."³⁰ En sådan diskussion lægger op til at placere "det underste land" på temalinjen "Drøm og underbevidsthed."

Den næste kontekst er et interview med forfatteren, der stod i *Ekstra Bladet* den 25. september 1933 (se figur 7). Ud over at avisudklippet giver et indblik i hans offentlige fremtræden i samtiden, er det interessant her, fordi han i slutningen af artiklen selv kommer med et bud på, hvad digtets titel og centrale billede, "det underste land," står for. Han udtaler: "– Det er Kunstnernes Land! Almindelige Mennesker lever i luften – Kunstnerne lever i Blodet, og da Blodet er tungere og synker ned, bliver Blodets Land det underste Land."³¹ Herudfra vil det være naturligt at slutte, at digtet handler om "At være kunstner."

²⁸ "det underste land" kan læses som en surrealistisk programmerklæring i digterisk form, og blev da også genoptrykt i det første nummer af det surrealistiske tidsskrift *linien*, som Gustaf Munch-Petersen i en periode var tilknyttet. Bladets erklærede formål var at bekæmpe borgerlig kultur og tradition og at fremme friheden. *linien* [tidsskriftets redaktion: Vilhelm Bjerke-Petersen, Ejler Bille og Richard Mortensen], *linien*, *linien*, 15 jan. 1934, 1 aar, nr. 1, s. 1-2.

²⁹ Se også Lise Loesch: *Tamme fugle længes – vilde flyver. Avantgardelyrik i Danmark, Finland og Sverige i mellemkrigstiden*, 1980, s. 89, der skriver om digtet som en billedlig fremstilling af den menneskelige psyke: id, ego og superego med flydende grænser imellem sig.

³⁰ Se George Lakoff and Mark Johnson: *Metaphors We Live By*, Chicago and London 1980, s. 14-21 om "orientational metaphors."

³¹ Frib., En Munch-Petersen til – og heller ikke kedelig!, *Ekstra Bladet*, 25.9.1933.

25. September

EN MUNCH-PETERSEN TIL — OG HELLER IKKE KEDELIG!

Digteren og Verdens-Vagabonden Gustaf Munch-Petersen om sin nye Bog og om sine Vandringer i Nord og Syd

Fra Arabiens Hede til Grønlands Kulde

„Hvis man virkelig er Kunstner, flyder man altid ovenpaa“

HVIS en Mand bærer Efternavnet Munch-Petersen, kan man være forbandet paa, at der er noget usædvanligt ved ham; hvad enten han er Jurist, Løge, Ingeniør, Klovn eller Digter — eller muligvis Kommunist — er han det paa en ganske særlig Maade, som ikke ligner noget andet Menneskes Maade.

I den Henseende bærer den unge Digter Gustaf Munch-Petersen sit Navn med Hæder. Han er i høj Grad noget for sig!

I Fjor debuterede han med en Digtsamling — „Det nøgne Menneske“ — som ingenlunde gik upaaagtet hen — og nu kommer han paa i Dag med en Roman.

— Hvad er det for en Bog, har vi spurgt Forfatteren?

— Den hedder „Simon begynder“. Noget af den er skrevet paa Grønland, da jeg laa deroppe som Arbejder ved Kryolithrudene, og Resten er skrevet paa Sicilien — i Taormina.

— Disse Arbejdsreiser ligger lidt

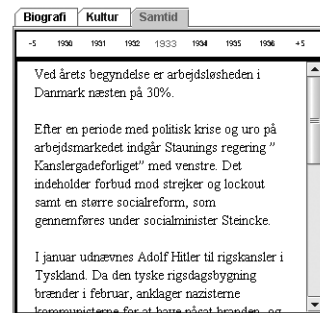
Gustaf Munch-Petersen.

Figur 7: Udsnit af avisinterview med Gustaf Munch-Petersen.

De tre overordnede tolkningsmuligheder er ikke i modstrid med hinanden – de hænger tværtimod godt sammen. Den surrealistiske avantgarde, som Gustaf Munch-Petersen en overgang var en del af, opfattede gerne sig selv som mennesker, der havde en særlig, privilegeret adgang til underbevidstheden. Det var netop det, der satte dem i stand til at skabe deres kunst. Frisættelsen af de underbevidste energier og mistilliden til rationalitet var forudsætningen for kunstnerisk virksomhed, sådan som surrealisterne så det. Kunstnerne skulle gå forrest i denne udvikling, men de anså den også for at være ønskværdig for alle andre mennesker.³² En hovedpointe er netop opfordringen til læserne – der implicit antages at befinde sig i den øverste del – om at gøre det: “i skulde gaa til det underste land –!” Heri ligger forbindelsen imellem temalinjerne “At være kunstner” og “Drøm og underbevidsthed.”

³² Se fx en samtidig dansk udlægning af surrealismens idéer, skrevet af en af Gustaf Munch-Petersens jævnaldrende venner: vilhelm bjerke-petersen, *surrealismen. livsanskuelse. livsudfoldelse. kunst.* 1934.

Det var en udbredt forestilling blandt 1930'ernes kunstnere og intellektuelle, at mennesker fra proletariatet var mere livskraftige og ægte end borgerskabet.³³ Denne holdning delte surrealisterne. Arbejdernes drifter og instinkter var – mente man – ikke i samme grad undertrykt af civilisationen; de havde i højere grad integreret dem i deres liv og levede deres impulser og følelser ud. Derfor var de – ligesom kunstnerne – mere i kontakt med underbevidstheden. Borgerskabet, derimod, havde lært at beherske sig, og derfor var deres livskraft og fantasi blevet hæmmet. En tilsvarende sidestilling af lagene i samfundet og i menneskets psyke findes fx hos den svenske forfatter Gunnar Ekelöf, som Gustaf Munch-Petersen interesserede sig for. I en samtidig introduktion til surrealismen skrev Ekelöf: “parallelliteten mellan människans personliga problem och mänsklighetens allmänna är slående, begreppen gud, konung och fädernesland eller deras modernare motsvarigheter samhällsmoral, överklass och underklass motsvaras av begreppen överjag, jag och undermetvetande.”³⁴ De to tolkninger af digtet som et billede på henholdsvis samfundet og psyken passer derfor godt sammen set i 1930'ernes kulturelle kontekst. På den måde krydser temalinjen “Borgerskab og arbejderklasse” i dette tilfælde temalinjen “Drøm og underbevidsthed.” Denne type af flerdimensionalitet i teksternes betydningspotentiale, som kræver en del ord, hvis den skal forklares i tekst, illustreres grafisk af de krydsende temalinjer på “metrokortet” (se figur 2).

Figur 8: Tidslinje slået op på “samtid.”

³³ Se fx Kjell Espmark: *Livsdyrkaren Artur Lundkvist. Studier i hans lyrik till och med Vit man*, Stockholm 1964, s. 76-106.

³⁴ gunnar ekelöf, inledning, *fransk surrealism*, red. gunnar ekelöf, stockholm 1962 (først udgivet 1933), s. 12.

Tidslinjen er en gennemgående kontekst, der optræder på alle web-sider med litterære tekster, slået op på det år, digtet eller prosastykket blev publiceret (eller skrevet, hvis det er en posthumt publiceret tekst). Den viser udvalgte punktnedslag i den omverden, teksterne blev til i og er inddelt i tre sektioner: "biografi," "kultur" og "samtid." Under "biografi" er anført hovedtræk af forfatterens liv og arbejde det pågældende år – med links til udvalgte breve, avisomtaler o.lign. Under "kultur" omtales kort et antal kulturelle begivenheder og kunstværker, som enten vakte stor opmærksomhed det år eller har særlig interesse i forbindelse med Gustaf Munch-Petersen og hans forfatterskab. Under "samtid" nævnes en række af årets mest betydningsfulde politiske og samfundsmæssige hændelser i Danmark og i udlandet. Tidslinjen omfatter alle de år, Gustaf Munch-Petersen var aktiv som forfatter: fra og med 1930, hvor han fik offentliggjort sin første tekst, til og med 1938, som blev hans dødsår. Altså årene fra han var 18 til han var 26. Desuden er forfatterens fødeår (1912) medtaget.

Tidslinjen giver en generel kontekst og er ikke direkte knyttet til den enkelte tekst. Men dens baggrundsinformationer vil ofte kunne understøtte den nutidige læsers forståelse af et bestemt digt, for Gustaf Munch-Petersens optagethed af 1930'ernes ideologiske, politiske og æstetiske brydninger afspejler sig i det, han skrev. Samtidig hjælper tidslinjen med til at indplacere teksterne i et større historisk billede, og dens summariske oplysninger kan anvise mulige veje til yderligere viden. For året 1933 byder tidslinjens biografiske del fx på links til de vigtigste anmeldelser af digtsamlingen *det underste land*, hvor det omtalte digt er titeldigt. Her kan man danne sig et indtryk af, hvordan Gustaf Munch-Petersens digte blev modtaget i det litterære mainstream-miljø, der æstetisk set var konservativt og ikke satte pris på modernistiske eksperimenter. Fx kan man læse, at anmelderen i *Berlingske Aften* fandt *det underste land* domineret af "... det forskruede, det latterlige, ja til Tider udfordrende forrykte..."³⁵ Disse receptions kontekster er interessante, ikke mindst fordi de avantgardistiske træk, 1930'ernes kritikere opponerede imod, senere etablerede Gustaf Munch-Petersens ry som en forfatter, der var "forud for sin tid."

³⁵ K.F. [Kai Flor], En Sjæl i Champagnetaarer, *Berlingske Aften*, 27.10.1933.

En Sjæl i Champagnetaarer.

Gustaf Munch-Petersen: „Det underste Land“ (Nyt Nordisk Forlag).

Da *Gustaf Munch-Petersen* for et Aars Tid siden udsendte sin første Digtsamling, kunde man med lidt god Vilje finde Strofer deri, som vidnede om et bevæget Sind, og noget i det undertiden lidt søgte Udtryk, der lod ane Talent

I den nye Digtsamling er alt dette druknet i det forskruede, det latterlige, ja til Tider udfordrende forrykte

Et Par Citater vil være tilstrækkeligt:

*Sangen om den store Kærlighed
spilles vidunderligst med to Pinde
mod et Stykke Træ — —*

*Dine Øjne er trætte
som en Kos Nakke
af at smile.*

*Elisabeths Sjæl
havde Ben som de dybe Toner
i en Violoncel
med Fødder, der dansede.*

*Hendes Taarer var store
som gennemsigtige Kugler
af Champagne.*

*Og Elisabeth
gav hver enkelt af Mændene
en stor Taare.*

Og de bliver skønne,

*fordi de har en Champagnetaare omkring
Sjælen*

Mere behøves vist ikke. I Digtet *Ellen* staar der:

*Jeg skal kalde en af
de store Lallere frem*

Gustaf Munch-Petersen er ikke engang stor som Laller

K. F.

Figur 9: Anmeldelse af *det underste land* i *Berlingske Aften*.

Man kan læse mere generelt om tidens kultur, også uden for Danmark, i tidslinjens næste afsnit. Udvælgelsen af kulturbegivenheder er foretaget med et sideblik til, hvad der især interesserede Gustaf Munch-Petersen, hvilket hans breve fortæller en del om. Desuden er begivenheder, der var meget omtalt det pågældende år, ofte medtaget. Her kan man fx få idéer til, hvor man kan læse videre om de surrealistiske tanker, "det underste land" er påvirket af. Man kan nemlig bl.a. finde en omtale af den tidligere citerede samtidige antologi om fransk surrealisme, udgivet af den svenske digter Gunnar Ekelöf, hvis arbejde Gustaf Munch-Petersen var optaget af.³⁶ I samtidsafsnittet opsummeres nogle af årets historiske hovedpunkter og tendenser. I forbindelse med dette digt kunne det være nærliggende at bemærke oplysningen om, at Danmark var præget af arbejdsløshed og sociale problemer i perioden. Hvis man interesserer sig for den tolkningsmulighed, der ser "det underste land" som et billede på arbejderklassen, kunne den side af den samfundsmæssige kontekst være værd at undersøge nærmere.

Ud over de konteksttyper, som er blevet omtalt i forbindelse med digtene i det foregående, findes der også nogle mere generelle informationer på websitet. Man kan læse en længere sammenhængende, illustreret tekst om Gustaf Munch-Petersens biografi og hans værks placering i 1930'ernes kulturelle miljø ("Om Gustaf Munch-Petersen og hans forfatterskab") samt se en bibliografi over sekundærlitteraturen (inkl. samtlige anmeldelser frem til og med Torben Brostrøms udgivelse af Gustaf Munch-Petersens *samlede skrifter* i 1959), begge dele via links i hovedmenuen. Endelig er det muligt at orientere sig i to traditionelle indeks over Gustaf Munch-Petersens tekster – et alfabetisk indeks og et register over hans samlede værker, hvor man kan se, hvordan digtene oprindeligt var placeret i de enkelte digtsamlinger. Den tekstsammenhæng, et digt er anbragt i af forfatteren, kan meget vel have betydning for tolkningen. Men det er ikke et forhold, som websitets tværgående tematiseringer er velegnet til at belyse. Derfor er det ikke uvæsentligt, at læseren selv får mulighed for at arbejde videre med denne vinkel. I hovedmenuen findes naturligvis også et link til nogle sider, der forklarer websitets funktioner ("Om dette website").

³⁶ *fransk surrealism*, red. gunnar ekelöf, stockholm, 1962.

Hvordan kan websitet bruges?

Det er hensigten, at websitet skal kunne anvendes i forbindelse med tilrettelsen af undervisningsforløb i gymnasiet. Man kan vælge at fokusere på et eller flere af de udvalgte temaer, måske i samarbejde mellem flere fag med dansk på den ene side og fx billedkunst, historie eller psykologi på den anden. Fælles undervisningsforløb af den art er blevet endnu mere aktuelle med den nye gymnasiereform. Websitet vil desuden kunne være til nytte for en gymnasieelev eller en studerende, der arbejder selvstændigt med en opgave eller et oplæg om Gustaf Munch-Petersen. Websitet er blevet testet af to dansklærere fra de gymnasiale uddannelser og fire gymnasieelever. Det gav gode idéer til justering og eventuel fremtidig videreudvikling af funktionalitet, grafik og indhold, ligesom det blev bekræftet, at websitet vil kunne bruges i gymnasiesammenhænge.

Man kan også tænke sig, at websitet kan bruges mere usystematisk og uden for studie- eller undervisningssammenhænge. Det er tanken, at det skal være muligt for en hvilken som helst interesseret person at gå ind og læse tekster af Gustaf Munch-Petersen. Hvis man ønsker det, vil man på websitet hurtigt kunne finde materiale, der kan bidrage til det udbytte, man får af digtet. Hvis man får lyst til at læse mere, rummer websitet nogle bud på, hvordan man gå videre, enten med kontekstualiseringerne eller fx ved at læse flere digte om samme tema eller om andre temaer. Her adskiller websitet sig fra en bog, hvor der kun er én oplagt mulighed (næste side), og fra internettet generelt, der ofte præsenterer brugeren for en næsten uendelig række af usorterede muligheder.

Idéer til videreudvikling

Forhåbentlig kan websitet inspirere nye og gamle læsere til at beskæftige sig med Gustaf Munch-Petersens digtning og de sammenhænge, den indgår i. Men der er stadig mange muligheder for at udbygge websitet og udnytte det digitale medies potentiale i endnu højere grad. Undervejs i projektforsløbet dukkede adskillige idéer op, som det ikke kunne lade sig gøre at realisere i denne omgang på grund af tidsmæssige og økonomiske begrænsninger, og afslutningsvis skal nogle af dem kort omtales. Det ville være oplagt at arbejde videre med søgefunktioner i såvel de litterære tekster som det øvrige materiale.

Og der findes en hel del relevante kontekster ud over dem, der er medtaget, som med fordel kunne inkluderes. Fx kunne det være interessant at vise originaludgaverne af Gustaf Munch-Petersens værker, også fordi et par af digtsamlingerne har omslagstegninger og vignetter, der kan bidrage til læserens fortolkninger. Det gælder ikke mindst *mod jerusalem* (1934), der blev illustreret af den surrealistiske billedkunstner Vilhelm Bjerke-Petersen, som var en ven af forfatteren.

Man kunne også tilføje kontekster i form af videoklip eller musik forudsat, at det kan lade sig gøre inden for rammerne af loven om ophavsret. Det kunne fx være uddrag af samtidens ugerevyer for at levendegøre den historiske kontekst og nogle af de jazz-numre, som inspirerede Gustaf Munch-Petersen.³⁷ Interviewundersøgelsen af gymnasielærere og deres elever pegede på, at film og musik kan være velegnede metoder til at åbne vanskelige tekster op for eleverne. Men i hvert enkelt tilfælde bør man overveje, hvad en given kontekst betyder for læseoplevelsen af en tekst. Det er fristende at integrere multimediale muligheder som film og musik, fordi det er teknisk muligt, men hvis man ikke nøje har gennemtænkt formålet i hvert enkelt tilfælde, er der en risiko for, at det kan virke distraherende. Hvis man valgte at lave et website med indgange for flere forskellige uddannelsesniveauer, ville det blandt andet være muligt at indbygge forskellige litteraturteoretiske pointer i den del af websitet, der primært skulle henvende sig til videregående uddannelser. Man kunne fx vise, hvordan forskellige litteraturteorier giver forskellige typer af kontekst forrang i arbejdet med analysen af den enkelte tekst ved at vise hvilke kontekster, der har særlig interesse, hvis man tager udgangspunkt i henholdsvis biografisk metode, ideologikritik, psykoanalyse, receptionsæstetik osv.

En teknisk videreudvikling kunne fx bestå i en notatfunktion – altså en mulighed for at skrive egne kommentarer ind i tekster og eventuelt markere bestemte ord eller passager. Ideelt set skulle det virke på samme måde, som når man noterer med en blyant i en bog, bare med et mere læseligt og overskueligt resultat. Fx ville en lærer kunne bruge sådan en funktion til at lave individuelt tilpasset undervisningsmateriale. Og elever og studerende ville kunne bruge funktionen i

³⁷ Gustaf Munch-Petersen omtaler sit forhold til musik flere steder i korrespondancen, fx i et brev til moren, Valfrid Palmgren Munch-Petersen, dateret "anneborg, tirsdag," formodentlig skrevet 4.9.1934 (Tilg. 436, KB).

deres eget tekstanalysearbejde. I interviewundersøgelsen med gymnasielærere og –elever nævnte flere elever i øvrigt, at de allerede nu ofte flytter teksten over i et word-dokument, så de kan skrive deres egne bemærkninger ind, når de arbejder med tekster fra nettet.

På websitet om Gustaf Munch-Petersen overlades selve analysearbejdet til læseren, selv om der er inkluderet en bibliografi, hvor man kan finde henvisninger til analyser og andre omtaler af forfatterskabet. Men man kan naturligvis overveje, om man vil lade kontekstualiseringen inkludere links til færdige tekstanalyser på websitet. Især hvis det er muligt at vise flere forskellige udlægninger af den samme tekst, kunne det være en nyttig inspiration i lærerens undervisningsforberedelse. Men der er samtidig en risiko for, at læserens – og herunder gymnasielevens – selvstændige fordybelse i teksten bliver mindre. Det kan desuden være et problem at finde relevante analyser til alle tekster, og copyrightspørgsmålene ville kræve tid og måske penge at afklare. En anden mulighed, vi har fravalgt, er interaktivitet i en eller anden form, hvor læserne kan udveksle spørgsmål, svar og kommentarer vedrørende forfatterskabet. En væsentlig praktisk ulempe ved den type funktion er, at det kræver en vedvarende indsats fra en webmaster for at sikre seriøsiteten.

Det ville også være interessant at undersøge, hvordan en webpublikation kan designes sådan, at den indbyder til anvendelse, der ikke sker direkte i uddannelses- eller undervisningsøjemed. På kortere sigt er det ikke sandsynligt, at litteratur på nettet vil blive læst af et stort antal brugere i fritidssituationer, primært på grund af et fysisk forhold: Karakteren af den skærm, som den typiske bruger har til rådighed, betyder, at læsestillingen bliver for ubekvem og uflexibel i forhold den måde, man almindeligvis læser skønlitteratur på i fritiden. Men man må forvente, at situationen vil ændre sig i takt med den teknologiske udvikling. I interviewundersøgelsen med lærere og elever fra gymnasiet var der enighed om, at det er mere anstrengende for øjnene at læse fra en skærm end fra en bog. Der var imidlertid en udtalt forskel på lærernes og elevernes holdning til at læse direkte fra skærmen. Eleverne gjorde det i langt større udstrækning end deres lærere, som for de flestes vedkommende printede selv meget korte tekster ud, inden de læste dem. Det peger på, at vane betyder meget, og at præferencen for bogen som læsemedie vil være mindre selvfølgelig i fremtiden, også når det drejer sig om fritidslæsning.

Websitets grunddesign kan formodentlig genbruges i forbindelse med andre forfatterskaber. Det vil naturligvis variere, hvilke typer af kontekster der er relevante. Det vil også være nødvendigt med tilpasning og videreudvikling af designet, hvis man skal arbejde med et forfatterskab, der primært består af prosatekster. Hvis man laver websites om flere forfatterskaber, kunne man forestille sig temalinjer, der løber på tværs af dem. Det vil kræve omfattende koordinering, når linjerne skal trækkes, men det kunne give nogle spændende muligheder for at sammenligne og diskutere forskellige forfatteres litterære behandling af de samme temaer gennem tiderne.

Tak!

Alle tekster, tegninger og malerier af Gustaf Munch-Petersen er omfattet af loven om opretshavsret. De er anvendt med tilladelse fra hans arvinger, Ursula Munch-Petersen og Mette Thorstensen. Uden deres generøsitet havde det ikke været muligt at lave website – tak! Tak også til Jacob Larsen og Sigfrid Lundberg for et inspirerende samarbejde og mange gode diskussioner.

SUMMARY

MARTINE CARDEL GERTSEN: *Digitalised poetry reading – On various opportunities for Internet-based presentation of literature exemplified by the works of Gustaf Munch-Petersen.*

The article discusses the considerations behind the content and design of a test website dealing with the Danish author and artist Gustaf Munch-Petersen (1912-1938). The website, which can be visited at address <http://www.kb.dk/proto/gmp/>, is the result of a research and development project at the Royal Library, Copenhagen, the purpose of which is to examine various ideas for presenting Danish literature over the Internet which exploit that medium's special characteristics. The medium bears within itself a number of opportunities, both for summarising an author's production and for assisting the reader's understanding of individual texts. The website tests certain of these opportunities on the basis of a specific author taking as target group the teachers and students of Danish in Danish upper secondary schools. Inspiration for the content and design of the website derives in part from an initial exploratory interview survey of this target group which aimed at uncovering their needs and desires relating to Danish literature on the Internet. The website is based on two main ideas, each of which in its own way seeks to facilitate the reader's understanding and interpretation of the literature, namely thematisation and contex-

tualisation. With regard to the former, eight theme lines have been drawn through Gustaf Munch-Petersen's collected works. These are: "Emancipation and the clash of generations," "Women and love," "Bourgeoisie and the working class," "Revolution," "To be an artist," "The primitive," "Dreams and the unconscious" and "The mystical experience." These theme lines give a general impression of important topics in the author's work, and enable readers to concentrate their reading on one or more of them while offering certain hints for interpretation. With regard to the latter idea, the texts have been provided with various types of context: explanatory or perspective-creating material in words or images. These cover explanations of words, a time line showing critical events in the author's life, cultural life and contemporary society, Gustaf Munch-Petersen's paintings and drawings, his letters and manuscripts, relevant quotations from other texts, and finally reviews and other press articles on the author. It is shown how thematisation and contextualisation on the website can contribute to what the reader can draw from Gustaf Munch-Petersen's texts. This is done both by examining the course of one of the eight theme lines, "Women and love", and by showing how the contexts can give rise to different interpretations in certain of the poems, taking "til en" and "det underste land" as the main examples. Finally future applications and ideas for future development of the website are discussed.

